

видљивије издавачке куће, нажалост, најчешће немају „слуха“ па тако студије од изузетног значаја често остају „испод радара“ јавности која има интересовање за њих. Пропаст, у социјализму, великих издавачких кућа које су кроз врло различите едиције показивале огроман интерес за рукописе овога типа, нанела је несагледиву штету не само научницима потенцијалним ауторима већ и науци и друштву у целини. Због тога је огромна вероватноћа да се нова, блистава и узнемирујућа књига Драгана Цветковића неће наћи у неком од шарених излога београдских и српских књижара. Врло је вероватно да је више не можете чак ни добити, јер је издата у свега сто примерака. Ипак, то није разлог да не одете на сајт Музеја и тамо је не потражите у pdf формату. Не жалите да укључите штампач.

Сања ПЕТРОВИЋ ТОДОСИЈЕВИЋ

Marie-Janine Calic.
Tito. Der ewige Partisan. Eine Biographie.
Muenchen: C. H. Beck Verlag, 2020, 442.

После *Историје Југославије у 20. веку* (објављене у преводу на српски код издавачке куће Clio 2013. године) Мари-Жанин Чалић, професорка на Универзитету у Минхену и специјалиста за историју југоисточне Европе, поново је током 2020. објавила дело које претендује да попуни значајне недостатке у историографији држава бивше Југославије. Реч је о биографији Јосипа Броза Тита, свакако најважније историјске личности са ових простора у 20. веку.

Овде је реч о делу квалитетне публицистичке прозе, али из пера професионалног историчара, одличног познаваоца региона. Биографија је заснована на озбиљној историјској грађи и литератури – на фондовима архива из Београда, Љубљане, Немачке, Русије, Британије, САД-а, на мноштву објављених извора и мемоарске литературе различитог порекла. Књига обилује цитатима из разних мемоара и извештаја страних дипломата и учесника догађаја. Њен научни квалитет је свакако неупитан, али заправо су стил и књижевна композиција оно што је посебно привлачно за читаоца.

Хронолошки принцип нарације одговара жанру биографије. Књига има укупно тринаест поглавља, а свако је насловљено датумом који представља прекретницу на Титовом животном путу. Четири поглавља говоре о детињству и младости, револуционарној активности у СССР-у и у земљи, три поглавља о његовој улози у Другом светском рату, пет поглавља о периоду владавине и једно о наслеђу и слици о њему данас. Поред датума, у поднасловима поглавља ауторка истиче разне улоге тј. стране личности које су посебно долазиле до изражаја у појединим фазама његовог живота. Тако је

Јосип Броз у овој биографији сељачки син, бољшевик, револуционар, партијски радник Коминтерне, вођа партизана, оснивач државе, стаљинистички аутократ, отпадник, реформски комуниста, „грађанин света“, судија и арбитар, и угледни државник. Стиче се јасан утисак да све ове стране (или бар већина) постоје упоредо, као трајна одлика његове личности и дела, а не само тренутна животна фаза.

Наратив је испуњен у великој мери општим историјским контекстом, излагањем о догађајима опште и националне историје, што повремено може оставити утисак као да сам Јосип Броз није довољно присутан у овој биографији. Али, то је само на први поглед. Управо та историјска позадина прецизније баца светло на његово деловање. То имплицира Титову улогу у свему што се дешавало, управо с обзиром на недостатак писаног трага о његовим упутствима, на усмеравање политике путем усмених разговора, често у врло уском кругу сарадника. Да ли се ишта могло догодити без његовог знања и одобрења?

Ова биографија садржи релативно мало података о Титовом личном животу, за шта би можда просечни читалац са подручја бивше Југославије могао бити заинтересован. Чалићева овде открива неке нове податке из тридесетих година, о Титовој супрузи Луси Бауер, из времена боравка у Москви у хотелу „Лукс“. Говори и о другим његовим супругама и о деци, наравно са већим акцентом на личности Јованке Броз, чија је биографија такође последњих година доспела у фокус јавности. Ауторка не даје експлицитно оцене о његовим животним приоритетима, али то се из текста јасно види. Наслов „вечити партизан“ врло је индикативан. Истиче његову идеолошку страну личности, која је иначе одлика генерације и времена у којем је живео, а што је данашњем, поготову младом човеку врло далек и слабо разумљив појам. Поред тога, његове вештине комуникације и презентације, макијавелизам (у вредносно неутралном значењу), потреба да контролише све нивое власти (иако се с временом у том погледу битно прилагођавао ситуацији), данас су много више предмет расправа о Титу него ова његова кључна особина – посвећеност идеологији. Ауторка веома добро показује како је у свим фазама живота, на сваком плану: у унутрашњој и спољној политици, у политици детанта, несврстаности, у изградњи самоуправног социјализма, увек постојала иста идеолошка визија – револуције као светског процеса. Да ли је, у ствари, Тито био вечити бољшевик лењинистичког типа? Да ли је он чисти прагматик и макијавелист или је велики идеолог? Када се ова књига прочита, једно од могућих тумачења јесте да је он целог живота следио управо ту идеологију из младости. Стручном читаоцу намеће се управо асоцијација на Русију из револуционарог доба пре Стаљина (револуција као светски процес, слобода изражавања у уметности – авангарда, модернизам). Иако се веома добро прилагођавао времену и ситуацији, ипак никада није изгубио из вида ту идеју водилу. Отвара се занимљиво питање за размишљање: колико је реформска фаза социјализма у Југославији била само резултат прагматичне политике, а колико је ипак произашла из Титовог личног идеолошког опредељења?

Изузетна пажња је посвећена његовој улози у светској политици. То је можда и најважнији део његовог политичког наслеђа, јер се у данашњем тренутку управо показује потреба за редефинисањем светског поретка у правцу веће равноправности и демократизације. Несврстаност, антиколонијализам, светска безбедност, питања су која данас траже да им се поново вратимо и да истражимо колико то искуство, као и Титово деловање у том контексту, може бити плодотворно у данашњим условима. На тим темама ауторка се с правом највише задржава, јер је то и најважнији разлог зашто данас свет треба да познаје Брозову личност и дело. Како је ова биографија написана за немачку публику и из немачке перспективе, посебна је пажња посвећена Титовој политици детанта у оквиру које је и однос према две Немачке и њиховом евентуалном уједињењу. Та страна његове међународне политике је свакако нешто што у данашњој Немачкој може да побуди интересовање за Југославију, које већ давно не постоји у тамошњој јавности. То је сигурно мотивисало ауторку да се на овој теми више задржи. Међутим, осветљавање ове стране Титове политике пружа читаоцима још један значајан увид. Намеће се поређење између два потпуно различита историјска контекста приче о уједињењу Немачке: у оквиру политике детанта, светског процеса мира и превазилажења блоковске поделе 70-их година и уједињења Немачке које се догодило 90-их у контексту неолиберализма и глобализације, а са чиме је трагично повезана управо и судбина Југославије.

Када говори о унутрашњополитичким обрачунима (Брионски пленум, Маспок, либерали у Србији), скретању политичког курса на домаћој сцени, ауторка се не упушта у оцене мотива нити резултата те политике, (што би писац са ових простора свакако учинио) и не стаје ни на једну страну. Више је реч о Титовој идеји водилји у тим ситуацијама, шта је његов мотив и начин на који он то изводи, што и одговара биографском жанру.

Важан аспект ове биографије је Титова харизма, начин на који се представљао, контакт са медијима, јавни наступ уопште, и то не само у време владавине већ и у младости и за време рата. Склоност ка уживањима, гостопримство, стил живота, контакти са познатим личностима из света уметности, неизоставни су део слике о њему која је постојала у тадашњем свету. Ауторка драмски вешто и уверљиво говори о снимању филма *Сутјеска* са Ричардом Бартоном у улози Тита, као о затварању Брозовог животног круга „вечитог партизана“ (*Повратак на Сутјеску*).

Књига свакако није чиста апологија Титове личности и дела. Заступљене су и оне тамније, контроверзне стране његове владавине, које су данас на нашим просторима највише подвргнуте критици: обрачун са политичким противницима на крају рата, улога безбедносне службе (Озна), Голи оток. Касније, током фазе самоуправног социјализма, случај Милована Ђиласа опширније је приказан, као пример обрачуна са неистомишљеницима (дисидентима). Иако ово поглавље носи наслов „стаљинистички аутократ“, истакнута је ипак и битна разлика у односу на Стаљинов режим када је реч о „чисткама“ – краткотрајност ове фазе Титове владавине и његово обустављање постреволуционарног терора већ крајем 1945. Ауторка

се задржава и на нечему што је такође битно за ову фазу револуционарног режима, а то је промена „крвне слике“ Југославије, тј. њеног националног састава. При томе се више задржава на прогону подунавских Шваба (што свакако више интересује немачку читалачку публику) док, међутим, нема говора о протеривању Италијана из Истре.

Титово наслеђе и тзв. „титосталгија“ тема су последњег поглавља биографије. Овде је укратко представљена ревизија представе о Брозу на просторима бивше Југославије, која истовремено одражава однос према тој заједничкој држави народа који данас живе одвојени политичким границама и тешким наслеђем рата из 90-их.

Шта добија читалац из бивше Југославије овим делом? Пре свега, објективну и занимљиву књигу, али писану из друге перспективе. Да ли је он може прихватити као објективну – то је посебно питање које зависи од овде често врло личних и искључивих појмова о Титу и о Југославији. Да ли је домаћа читалачка публика у стању да прихвати слику о Титу која није уопште оптерећена екс-југословенском, а поготову личном и породичном перспективом учесника догађаја и њихових потомака? То остаје да се види када књига буде преведена и стављена на увид домаћој јавности. Као и раније објављено дело исте ауторке о историји Југославије, ово је такође отварање теме коју домаћи истраживачи избегавају управо због постојећих друштвених контроверзи. Остаје да се надамо да ће она, када доспе до читалаца из овог региона, отворити нову перспективу о Титовој историјској улози и о држави коју је водио, као и покренути нова истраживања о Јосипу Брозу, свакако једној од најважнијих историјских личности са ових простора.

Ранка ГАШИЋ

The Routledge Handbook of Balkan and Southeast European History, eds John R. Lampe, Ulf Brunnbauer, 1st edition. Abingdon – New York: Routledge, 2020, 556.

Крајем 2020. године у издању Рутлеца објављен је „Приручник о Балкану и југоисточној Европи“, чији су уредници Џон Р. Лемпи и Улф Брунбауер. Џон Р. Лемпи је професор емеритус историје на Универзитету у Мериленду и аутор бројних књига, укључујући *Balkans into Southeastern Europe* и *Jugoslavija kao istorija: bila dvaput jedna zemlja*. Улф Брунбауер је директор Лајбниц института за студије источне и југоисточне Европе у Регензбургу. Такође је професор историје југоисточне и источне Европе на Универзитету у Регензбургу. Аутор је и коуредник више од двадесет књига, углавном из историје југоисточне Европе од 19. века, међу којима је *Globaliziranje*